

KUR'AN-I KERİM'DE ZULÛM KAVRAMI

Doç. Dr. Veli ULUTÛRK

ZULMÛN LUGAT MANALARI

Zulûm mefhûmu Kur'an-ı Kerim'de çok geniş bir yer tutar. Bu kavram iman ve amel cihetinden geniş mânâlar içerir. Tesbitimizde yanılmamışsak, zulûm ve müştakları Kur'an-ı Kerim'de 280 den fazla geçmektedir. Bu sayıya zulûmle aynı mânâya gelen diğer kelimeler dâhil değildir. Biz bu çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'e göre zulmün çeşitli muhtevalarını ele aldık, zulmü Kur'an'a göre iman ve davranış bakımından tasnife tâbî tuttuk, sonunda da yine Kur'an'ın ışığında zâlimleri ve zâlimlerin cezâsını işleyerek konuyu bağlamaya çalıştık.

ZLM kökünden zalm masdar, zulm ise masdar mânâsına kâtm isimdir. Zaleme fiili bazan doğrudan iki mef'ûle teaddî eder (geçer), bazan bâ harfî ile teaddî eder. Fe zaleme bhîhî gibi¹. Arab dilinde en eski lugatçilerden birisi olan İbn Fâris (395/1004), zulmün, iki kök mânâsı bulunduğunu, bunlardan birincisinin, ziyâve nûrun hilâfını, diğerinin de müteaddî (geçişli) olarak, "Bir şeyi kendi yerinden başka yere koymak" mânâsını ifade ettiğini belirtir. Arapların "Babasına benzeyen haksızlık (zulm) etmemiştir" sözünü örnek verir². Bu ikinci mânâda yani "Bir şeyi kendi yerinden başka yere koymak veya bir şeyi yerine koymamak" mânâsında hemen hemen bütün klâsik Arab lugatçileri ortakdılar³. Aynı yerlerde "Hastalığı olmadan kesilmiş deveye zulmedilmiş olur." "Kurdu çoban tutan zulmetmiştir", suyu vakitsiz içince, "su kabına zulmettim", "Bir yol tuttu sağa sola meyletmedi yani dönmeydi", "Kuyuyu uygun yere kazmamak" şeklindeki Arab atasözlerine yer verilir. Şu halde zulûm, lugat itibarıyla "ya bir noksan, ya bir ilâve yahut vaktini ve yerini

¹ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, ZLM maddesi, VII, 373.

² Mu'cemu Mekâyis'l-Luğa, III, 468-469.

³ Bkz. İbn Dureyd, Kitâbu Cemherati'l-Luğa, III, 124; İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, VII, 373; ez-Zebîdî, Tâcu'l-'Arûs, VIII, 383; Cevheri, es-Sihâh, ZLM maddesi.

değiştirmek sretiyile bir Őeyt kendisine mahsus yerinden başka bir yere koymaktır⁴. Bu kelime, doğru yoldan sapmak, sınırı aşmak mânâsına geldiği gibi, diğer taraftan "eksik yapmak" mânâsında bir çok âyette geçer. "Şu kendilerini temize çıkaranları görmedin mi ? Hayır, ancak Allah dilediğini temize çıkarır, onların kul kadar hakkı yemez (L yuzlemne fetil)" (Nisâ, 49). "Her iki bahçe de yemişini vermiş, ondan hiç bir Őeyt eksik etmemişti..." (Kehf, 33)⁵.

Zulmün bu lugav mnlerini Türkçemizde en geniş Őekliyle "haksızlık" kelimesiyle ifâde edebiliriz. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "(O zaman) kendisine zulmeden herkes, yeryüzünde ne varsa hepsi kendisinin olsaydı (azabdan kurtulmak için) onu fidiye verirdi. Azb gördükleri zaman, ilerinde pişmanlık duyarlar, aralarında adâletle hükmedilir, asl haksızlığa uğratılmazlar (l yuzlemn) " (Yûnus, 54) buyurulur. Kur'an-ı Kerim'de bu mnde pek çok âyet vardır⁶. Bu yetten de anlaşıldığına göre, zulm hak ve adâletin zıddıdır. Ayrıca zulm, cevr mânâsına da gelir. Arapçada olduğu gibi Türkçede de zulm, bunlarla birlikte gadr, sitem ve işkence mnlerini da ifâde eder⁷.

Bir Őeyt yerine koymamak, hak yemek, eksiltmek, noksan yapmak, kısaca haksızlık, haddi aşmak, söz ve fiilde aşırılık, cevr, sitem, işkence mnlarına gelen zulm maddi ve mnevi bir hakka tecvzden ibret olduğu için, gnhın büyüğüne de küçüğüne de kullanılmıştır. Nitekim "haddi aştığı hususta dem (a.s.) a zâlim dendiği gibi (Bakara, 35), İblis'e zâlim denmiştir. Halbuki bu iki zulm arasında çok büyük fark vardır"⁸. Bu itibarla itikaddan amele çok geniş shya Őml olan zulm kavramını Kur'anın ışığı altında tasnif ederek inceleyeceğiz.

Bazı limler geniş bir tasnifle zulmü e ayırmışlardır :

1- İnsan ile Allah arasında olan zulümdür ki en büyüğü küfür, Şirk ve nifaktır. Bundan dolayı Cenâb-ı Allah Lokman sresinin 13. yet-i kerimesinde Lokman'dan naklen Şöyle buyurur : "Lokman oğluna oğt vererek demişti ki 'Yavrm, Allah'a ortak koşma, çünkü

⁴ er-Rğib, el-İsfahânî el-Mfredt fi ğarib'l-Kur'an, s. 315.

⁵ Bu mnde ayrıca bkz. Nisâ, 49.77.124; Enfl, 60; Bakara, 281; l-i İmrân, 25; Yûnus, 47.54.

⁶ Bkz. Nahl, 111; Meryem, 60; fr, 17.

⁷ Hüseyin Kazım Kadri, Türk Lugatı, III, 465; Őemseddin Smi, Kmus-ı Trk, s. 918.

⁸ er-Rğib, el-Mfredt, s. 315-316; er-Rzi, et-Tefsir'l Kebir, III, 91-92; et-Taberi, Cmi'l-İbyn an Te'vil'l-Kur'an, I, 234.

şirk şüphesiz büyük bir zulümdür". Yine O, "İyi bilin ki Allah'ın lâneti zâlimlerin üzerindedir" (Hûd, 18) buyurmaktadır.

2- İnsanla insan arasındaki zulümdür ki bunu Cenâb-ı Hak şu kavliyle ifade buyurmuştur : "(Günâha dâir yol), ancak haksızlıkla yer yüzünde azgınlık ederek insanlara zulüm yapanlar üzerinedir. İşte onlara acıklı bir azâb vardır" (Şûrâ, 42).

3- İnsanın kendi kendisine zulmetmesidir. "Sonra kitâbı kullarımız arasından seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsinde zulmedendir..." (Fâtır, 32).

İtikâdî ve amelî zulmün her türlü, gerçekte insanın kendisine yaptığı bir zulümdür. Çünkü insan zulme yeltendi mi, aslında ve öncelikle kendisine yazık eder. Öyleyse zâlim zulmünü kendisinden başlayarak ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Hak teâlâ "(...) Allah onlara zulmetmedi; fakat onlar (küfretmekle) kendi nefislerine zulmediyorlardı" (Nahl, 33)⁹ buyurur. Şu halde zulüm, gerek inanç gerek davranış bakımından her türlü haksız ve yersizliğe içine almaktadır. Bu üç çeşit zulmü aşağıda ayrı başlıklarla daha geniş olarak ele alacağız.

KUR'AN-I KERİM'DE ZULÜM MÂNÂSINI İFÂDE EDEN DİĞER KELİMELER

Kur'an-ı Kerim'de yer yer zulmün değişik tondaki mânâlarını ifade eden başka bir takım kelimeler daha vardır. Tesbitlerimize göre bunları aşağıdaki şekilde açıklamaya çalışacağız :

Bi ğayr-i Hak. Bi ğayri'l-Hak

Haksız yere mânâsına gelen, bi ğayr-i hak tabiri, zulmün "haksızlık" anlamında Kur'an-ı Kerim'in pek çok âyetlerinde geçer. "Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere, haksız yere (biğayr-i hak) peygamberleri öldürenlere, insanlardan adâleti emredenleri öldürenlere elem verici bir azabı müjdele" (Âl-i İmrân, 21). Bu âyette Yahudilerin peygamberlerini öldürdükleri bildirilmektedir. Onların peygamberlerini zulmen öldürdükleri şu âyetlerde de ifade buyrulur : Bakara, 61; Âl-i İmrân, 112.181.155. Allah'a yalan ve hak olmayan

⁹ er-Rağb el-İsfahânî, s. 316; el-Fîrûzâbâdî, Besâîr., III, 541-544.

söz isnâd eden kimseler de bu tür bir zulüm işlerler (En'am, 93). Haksız yere isyan ve saldırıda bulunanlar (A'raf, 33; Şûrâ, 42); haksız yere yeryüzünde azgınlık ve taşkınlıkta bulunanlar (Yûnus, 23) da bu tabirle anlatılan zulmü işleyenlerdir. "Surf Rabb'ımız Allah'dır" dediklerinden haksız yere (biğayrı'l-hak) memleketlerinden sürülüp çıkarılan muhâcirler (Hacc, 40), bu tabirle ifâde edilen bir zulme mâruz kaldıkları gibi, yeryüzünde haksız yere şımarıp kibirlenenler (Çâfir, 75) de bu tür bir zulmü irtikâb edenlerdir. Biğayr-ı Hak ifâdesi adı geçen âyetlerde bâzan bağy kelimesi ile birlikte kullanılır (A'raf, 33; Şûrâ, 42; Yûnus, 23).

Bağy

Bağy kelimesi de bazı muhtevalarda zulüm anlamını ifâde eder. Haksızlık etmek, azgınlık, her türlü tecâvüz, haddi aşma, aşırılık muhtevalarında zulüm mânâsına gelmektedir (Bakara, 173; En'am, 145.146; Nahl, 90.115; Kasas, 76; Sâd, 22.24; Şûrâ, 28.39.42; Hucurât, 9). Bağy kelimesi ve bu masdardan ism-i fâil olan bağiy, bazı âyetlerde 'adv ve bunun ism-i fâili 'âdi kelimesiyle yanyana, birbirine yakın mânâda kullanılır.

'Adv, 'Âdi, l'tedâ, Ya'tedi, Mu'tedi

"İsrâil oğullarını denizden geçirdik, Fir'aun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak için (bağyen ve 'adven) onların arkalarına düştü (...)" (Yûnus, 90) âyetinde bu anlamdadır. Bu kelimeler, haddi aşmak, hakka tecâvüz etmek, hakkı ve Allah'ın sınırlarını çiğnemek ve haksızlık mânâlarında zulüm anlamı ifâde eder¹⁰. "(...) Yalnız erkek ve kadının Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarsanız, o zaman kadının (ayrılmak için) verdiği fidyeden (vazgeçmesinde) ikisine de bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Sakın bunları aşmayın. Kim(ler) Allah'ın sınırlarını aşarsa (yete'adde) işte onlar zâlimlerdir" (Bakara, 229). "Kim Allah'ın hudûdunu aşarsa (yete'adde) nefstine zulmetmiş olur (...)" (Talâk, 1). Zulüm mânâsıyla ilgili olarak bu madde bir çok âyetlerde daha geçmektedir¹¹.

¹⁰ Izutsu Toshihiko, Kur'an'da Dinî ve Ahlâki Kavramlar, Çev. Selâhaddin Ayaz, s. 231.

¹¹ Abdülbâki Muhammed Fuâd, Mu'cemu'l-Mufehres., s. 449.

İsrâf ve Müsrif

İsrâf, haddi aşmak, aşırı gitmek, İsm-i fâili müsrif de günahlarda aşırı giden, haddi aşan ve taşkınlık eden mânâlarında zulmün ifâde alanlarına girmektedir. Şu âyetleri örnek olarak zikredebiliriz : " (Ey Resûlüm tarafımdan) de ki : "Ey (günah işlemekle) nefislerine karşı haddi aşmış (esrafû) kullarım ! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz; çünkü Allah (şirkten başka) günahları bağışlar. Şüphesiz ki O çok bağışlayandır, çok merhametlidir" (Zümer, 53). İmânını gizlemekte olan Fir'avn âilesinden mü'min bir adam da şöyle dedi : "Siz, Rabbim Allah'dır diyen bir adamı mı öldüreceksiniz ? Oysa size Rabb'inizden mucizeler getirmiştir. Bununla beraber eğer yalancı ise, cezası kendisine. Fakat doğru ise, sizi korkuttuğu azabın bir kısmı başınıza gelebilir. Doğrusu Allah haddi aşan (müsrif) her yalancıyı doğru yola iletmez" (Mü'min, 28). Bunlardan başka bazı âyetlerde de yine israf ve müsrif kelimeleri belirttiğimiz mânâlarda zulüm anlamı ifâde etmektedir¹².

'Azâb, 'azzebe fiili

Kur'an'da azab kelimesi ve 'azzebe fiili de bâzan zulmün ileri vardırılmış bir şekli olan işkence ve işkence etmek mânâsında kullanılır. İnsanın insana dünyada yaptığı bu aşırı muâmele zulmün bu anlamdaki alanına girmektedir. " (Ey İsrâil oğulları) hatırlayın o zamanı ki biz sizi Fir'avn âlelerinden kurtarmıştık. Onlar size işkencenin (azâb) en kötüsünü yapıyorlardı. Bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardı" (A'raf, 141). "Kapıya doğru koşuştular. Kadın Yûsuf'un gömleğini arkadan (çekip) yırttı. Kapının yanında kadının beyne rastladılar. (Hemen) kadın: "Senin âilene kötülük yapmak isteyenin cezası nedir ? Zindana kapatılmak veya acı bir şekilde işkence edilmek (azab) değil midir ?" dedi (Yûsuf, 25). Bu ve benzeri âyetlerde azab kelimesi zulmün işkenceye varan boyutlarını ifâde eder¹³.

Ezâ ve Fitne

Ezâ ve Fitne kelimeleri ve müştakları da yer yer Kur'an-ı

¹²Bkz. Âl-i İmran, 148; Mâide, 32; A'raf, 81; Yâ Sin, 19; Ğafir, 34; Yûnus, 12, 83; Enbiyâ, 9; Şuarâ, 151; Zuhuruf, 5; Duhan, 31.

¹³Bkz. Tâha, 47; Kehf, 87; A'râf, 167; İbrahim, 6; Ankebût, 10; Sâd, 41; Neml, 21; Nur, 2.

Kerim'de işkence derecesine varan zulüm mânâsında kullanılır. Bazan bu isimlerin fiilleri de işkence mânâsını ifâde eder. Şu âyet-i Kerîmede her ikisi de yer almaktadır. "İnsanlardan kimisi var ki "Allah'a inandık" der; fakat kendisine Allah uğrunda ezîyet edülince (üzüye), insanların işkencesini (fitne) Allah'ın azâbı gibi sayar. Ama Rabb'inden sana bir (yardım gelse), andolsun "Biz berâberdik" derler. (Sanki) Allah âlemlerin göğüslerinde bulunan (düşünceleri), (herkesten) daha iyi bilmez mi ? " (Ankebût, 10). Bu âyet-i kerîmede aynı zamanda Allah'ın azabının insanların işkencesine benzemeyeceği vurgulanıyor. Bunun için biz, yukarıda, âhiret azâbını dünyadaki işkence mânâsına olan azabdan yâni ileri bir zulümden -bu kayıtları ayrı tuttuk. Allah'ın azabına işkence demedik. Sonra âhiret azabı, müstahak olanlara Allah tarafından verilen bir cezadır. Adâletin tâ kendisidir. "Rab'leri onlara karşılık verdi : "Ben sizden kadın erkek, hiç bir çalışanın amelini zâyt etmeyeceğim. Hep birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, Allah yolunda işkence edilenler (üzü), vuruşanlar ve öldürülenler elbette onların kötülüklerini örteceğim ve onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Allah katında bir karşılık olarak (bu nimetleri vereceğim). Karşılıkların engüzeli Allah katındadır" (Âl-i İmrân, 195). Bu mânâ da âzâ ve Yu'zi fiillerinin geçtiği başka âyetler de vardır¹⁴.

Yukarıda zikrettiğimiz fitne kelimesi ve bu kelimedeki fiillerin bazılarının, Kur'an-ı Kerim'de zulmün işkence mânâsına geldiğini belirtmiştik. Buna şu âyeti kerîmeyi misal verebiliriz: " İnanmış erkek ve kadınlara işkence edip (fetenü), sonra (yaptıklarına) tevbe etmeyenler (yok mu ?), onlar için cehennem azabı vardır" (Burûc, 10). Eğer tesbitimizde yanılmamışsak fitne kelimesi şu âyetlerde de işkence derecesine varan zulmü ifâde eder: Yûnus, 83; Nahl, 110; Ankebût, 10.

ZULMÜN CAHİLİYE ANLAYIŞINDAKİ YERİ VE KUR'AN'IN BU ANLAYIŞI ORTADAN KALDIRIŞI

Bir çok kavram gibi zulüm kavramına da İslâm, yeni mânâlar yükleyerek onu yeni, asli ve islâmî konumuna yerleştirmiştir. Putperest bir ortamda yaşayan müşrik Araplar, belki de kendi açılarından zulmü, "hiç sebep yokken yapılan bir haksızlık veya kötülük olarak" kabul ediyorlardı¹⁵. Bu itibarla kendi içertisinde

¹⁴ Bkz. Âl-i İmrân, 111, 186; Nisâ, 16; İbrâhîm, 12; En'am, 34; Alzâb, 48.

¹⁵ İzutsu Toshitiko, K. Dîni ve Ahlâki Kavramlar, s. 226.

buldukları zulmün farkında değillerdi. Allah'a şirk koşmanın büyük bir zulüm olduğunu kavrayamıyorlardı.

Putperestler, bu yüzden olsa gerek, Hz. İbrâhîm'in, putları kırmasını, -enteresan bir anlayışla- zulüm olarak nitelemişlerdir. "Bunu tanrılarımıza kim yaptı ? Muhakkak o zâlimlerden biridir" dediler" (Enbiyâ, 59). Halbuki şirkın hakikatte ve hakikat karşısında hiç bir yeri yoktur. Hattızâtında alıştırılmış ve topluma benimsetilmiş bir zulmü; meşrû bir düzenmiş gibi gösterip buna karşı çıkanları, fitne, fesât çıkarmakla ve nankörlükle itham etmek, safderun halk yığınlarını zâhîren aldatarak kendi yanına destek almak, yine kadîm bir câhîlîye anlayışıdır ve bir Fir'avn taktığıdır. Hz. Mûsa ve Hârûn (a.s.), Fir'avn'ı bir Allah'a iman ve ibadete çağırıp İsrâîl oğullarını kendileriyle beraber göndermesini isteyince, Fir'avn dedi ki, "bîz seni, içtimizde bir çocuk olarak yetiştirmedik mi? Ömründen nice yıllar aramızda kalmadın mı ? Ve sonunda o yaptığını da yaptır, sen nankörlerden (biri) sın" (Şuara, 18-19). Halbuki Fir'avn bu sözüyle İsrâîl oğullarına yaptığı büyük zulmü gizliyordu. Onların oğullarını kesip kadınlarını sağ bırakacak derecede onlara zulmü reva görmüştü. Bu yüzden Mûsâ (a.s.) onun sarayına düşmüş ve Cenab-ı Hak'ın baş edilmez hikmet dolu ilâhî mekrî ile onun sarayında yetişmişti. Fir'avn, Mûsâ (a.s.)ın kendi zulmü neticesinde kendi âlesî içinde yetişip büyümesini nimet diye onun başına kakıyordu. Bu kendisinin daha önceki eşine rastalanmaz zulmünün netisi idi. Bu zulmü İsrâîl oğullarına tatbik etmeseydi, Mûsâ (a.s.), Fir'avn'ın sarayına düşmeyecekti. İşte Mûsâ (a.s.), dibinde eşine ender rastlanan bir zulmün bulunduğu bu nimetlerin mâhiyetini, Fir'avn'ın önünde bir çırpıda tahlîl ediverir. "O başuma kaktığın nimet de İsrâîl oğullarını köle yapman (yüzünder) dir" (Şuara, 22). Demek ki, eski ve yeni câhîlîye anlayışındaki zâlimler , yaptıkları zulümlerin neticesini nimet diye alkışlattırabilirler. Yâni asıl kendilerinin bir haksızlık, bir zulüm üzerinde bulduklarını unuturlar. Çünkü ferdi ve sosyal alışkanlıklar, insanların düşünce ve davranışlarına menfî tesirler icra edebilir. Öncekilerden görülen düşünce ve davranışlar, çoğu zaman taklitle bentimsenir, doğru veya yanlışlığı kalabalık halk kitleleri tarafından fark edilmez hale gelir. Çünkü bu görenekler toplumun müşterek kültürü vasfını iltisab etmiştir. Artık çok ender, fitratı bozulmamış kafalar, bu müştereklerin doğru veya yanlışlığını muhâkeme konusu yapabilir. Bu kimselerin başında elbetteki, en büyük inzulapçı şahsiyetler olan peygamberler gelir. Çoğunluk

atalarının izinde olmayı bir haklılık sebebi olarak ileri sürerler. İşte şirkin temelinde de bu tür bir taklid yatar. Bundan dolayıdır ki Kur'an-ı Kerim, böylesine muhâkemesiz, mantıksız gerçeğe dayanmayan bir taklidi reddeder. "Onlara Allah'ın indirildiğine uyun, dense, "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) a uyarız" derler. Peki ama ataları bir şey düşünmeyen, doğru yolu bulamayan kimseler olsalarda mı ? (atalarının yoluna uyacaklar)" (Bakara, 170). Bundan dolayıdır ki Kur'an-ı Kerim insanları düşünmeye, akıllarını kullanmaya, doğru olana, gerçek olana inanmaya çağırır¹⁶. "Ey kitab ehli, neden İbrâhim'in yahudi veya hristiyan olduğu hakkında tartışıyorsunuz ? Oysa Tevrat da İncil de ondan sonra inmiştir. Düşünmüyor musunuz ?" (Âl-İ İmrân, 65). Ulûhiyet konusunda İslâm'da ise, hak ve hakikat nazarında bir tek yaratıcı ve bir tek Rabb vardır. O halde ulûhiyete lâyık ve ehil olan zat da odur. Yaradılmışların ulûhiyette aslâ bir ortaklığı olamaz.

Câhiliye düşüncesinde zulmün tabii bir icraat olarak kabul edildiği de anlaşılabilir. Çünkü baskın ve talanlarda ele geçirilen mal ve canı meşrû bir mülk kabul eden bir zihniyet için bu durum pek de garip sayılmayabilir. Câhiliye Arab şûrinde zulmü meşrû gösteren izlere rastlanabilmektedir. Ünlü câhiliye şâiri Züheyr (608), muallakasında Damdam oğlu Husayn için, şöyle der :

جرى متي يظلم يعاقب يظلمه سرعيا والا يهد بالظلم يظلم

"O cesurdur. Zulme uğratılacak olursa çarçabuk zulümle mukâbele de bulunur. Zulme uğratılmayacak olursa kendisi zulme başlar"¹⁷. Yine O hikmetlerinden bir beytinde şöyle der :

ومن لم ينر عن حوضه بسلاحه يهدم ومن لم يظلم الناس يظلم

"Havuzunu (oymağını veya nâmusunu) silâhiyla muhâfaza etmeyenin havuzu yıkılır (harîmi çiğnenir). İnsanlara zulmetmeyene zulmedilir"¹⁸. Yani gücü yeten zulmeder, etmelidir. Eğer zulmetmezse, kendisine zulmedilir, demekle o günkü câhiliye toplumunda zorbalığın, kuvvetin hüküm sürdüğü ifade edilmiş oluyor. Eğer bugün de sarâhaten değilse bile zımnen toplumların durumu böyle ise,

¹⁶ Bkz. Bakara, 38; Âl-İ İmrân, 118; En'am, 32.151, A'raf, 169; Yunus, 16.

¹⁷ Şerafeddin Yalçınkaya, Yedi Askı, el-Muallakatu's Seb', s. 26, 43. beyit.

¹⁸ Aynı eser, s. 27, 57. beyit.

böylesi toplumların nasıl bir câhiliye çizgisine düştükleri anlaşılır. Halbuki maddeten zayıf bile olsa haklı olanın kuvvetli olması gerekir. İşte bu ölümsüz doğru ölçüyü insanlara Kur'an getirmiştir. Herkes, kuvvetli zayıf istisnâsız, doğru olan Kur'an ölçülerine yani kânûna saygılı ve bağlı olmakla yükümlüdür. İşte gerçek medeniyet ölçüsü de budur. Yoksa insanların yaratılışında vardır diye, kötü temâyüllerin, başkalarının hak ve hukukunu dinlemeden tatbik sâhâsına çıkarılması, ortada nizam ve medeniyet diye bir şey bırakmaz. O zaman ortalığı anarşi kaplar. Nitekim bu durumun bir tesbiti olsa gerek ki, yine filozof şâir Mütenebbî (354/915), şöyle der :

و الظلم من شيم النفوس وان تجد ذا عفة فللمة لا يظلم

"Zulüm beşerî nefislerin fıtratında mevcûd bir husûsiyettir. Arada müstasnâ olarak bir iffet sâhibi geçinen bulur ve görürsen, elbette onun da bir maksadı ve menfaati vardır da ondan zulmetmiyordur". Mütenebbî bu beytiyle câhiliye zihniyetini gayet güzel ortaya koyar.

Evet insanın fıtratında iyi ve kötü temâyüller vardır. Çünkü Cenâb-ı Allah, "*Nefse fücûrunu ve takvasını (ısyânını ve itâatını) ilhâm etmiştir*" (Şems, 8). Fakat Allah insanı bu dünyâda imtihan ediyor. İnsan nefisine hâkım olacak, takvâ yolunu tutacaktır. Allah insana her iki yöne kâbiliyet vermiş; fakat insanın kötülük yolunu tutmasına razı değil, takvâ yolunu tutmasına râzıdır.

Câhiliye anlayışında, ister haklı ister haksız olsun, yakın kan akrabâsını kayırma duygusu vardır (hamiyyet'ül-câhiliyye). Bu bir câhiliye gayretidir. Halbuki İslâm bunun yerine, hakkı, hakikatli ve adâleti getirmiştir. En yakınından da olsa haksız bir davranış kabul edilemez. "*Ey inananlar, eğer imana karşı küfrü sevyorsanız babalarınızı ve kardeşlerinizi veliler (dostlar) edinmeyin. Sizden kim onları dost tutarsa, işte zâlimler onlardır*" (Tevbe, 23). "*Allah katında en şerefliiniz (Allah'ın yasaklarından) en çok korunmanızdır*" (Hucurât, 13). Şu halde yardım edilmeye hak kazanan, ancak haklı olan ve Allah'ın râzı olduğu takva yolunu tutanlardır. Üstünlük hakdadır, kuvvet haktadır. Haklı olan İslâm'da kuvvetlidir. Herkes haklılığı nisbetinde kuvvet kazanır. Bu durum ise, kânûna riâyetin yani kânun hâkimiyetinin ve meşrûluğun esas olduğunu gösterir. Çünkü İslâm toplumlarının hak ve değer ölçüleri ilâhî yasalarla

belirlenmiştir. Yine bundan dolayıdır ki, haksız olan, zâhiren ve maddeten kuvvetli de olsa kânun (şeriat) karşısında zayıftır. Çünkü haksızdır. Kim olursa olsun herkes kuvvetini kânûna uygun (yâni meşrû) davranışından alır. Onun içindir ki, câhiliye ölçüleri İslâm'da geçmez, mülgâdır, ayaklar altına alınmıştır. Bununla birlikte, Kur'an toplumda -ki o bir merhamet toplumdur- gerçekten en çok iyilik kötülere yapılır, en çok iyiliği kötüler görürler. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.), "(Ey mü'min) Mü'min kardeşine ister zâlim olsun, ister mazlûm olsun, yardım et!" buyurmuştur. Birileri :

-Yâ Rasûlallah, şu mazlûm olan kişiye yardım edebiliriz; fakat o zâlime nasıl yardım edertz ? diye sordular. Rasûlallah (s.a.v.)

- "Zalimün iki elinin üstünü tutarsın ! (Yani onu zulmünden men edersen), diye cevap verdi"¹⁹.

ZULMÜN ÇEŞİTLERİ

I- İNANÇTA ZULÛM

İtikâdi konularda insanın yerli yerince bir imâna sâhip olmaması da bir çeşit zulûmdür. İman konularının başında ise elbette ki Allah'a iman konusu gelir. Ulûhiyeti Kur'an'ın tanıttığı, zât, sıfât ve fiillere göre tanımamak, kişiyi bu en mühim mes'elede zulme saptırır²⁰.

a) Şirk en büyük zulûmdür

Yukarıda da işâret ettiğimiz gibi Lokman sûresinde Lokman (a.s.), oğluna öğüt vererek demişti ki : "Yavrım, Allah'a ortak koşma, Çünkü şirk büyük bir zulûmdür" (Lokman, 13). Şirk Allah'a zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde bir ortak tutmak demektir. Çünkü Cenâb-ı Allah zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde birdir. Onun eşi, benzeri, dengi ortağı, oğlu yoktur (İhlâs, 1-3). Hiç bir şeye muhtaç değildir. Herkes ve her şey O'na muhtaçtır. Her şey varlığını ondan alır. İhtiyaçlarını ondan temin eder (Samed). O tek yaratıcıdır, yaratılmışlara rızık veren, onları besleyip büyütüp yetiştiren onların gerçek sâhibidir (Rabb). Öldüren dirilten de O'dür. Şu halde Kur'anda bu ve benzeri vasıflarıyla tanıtılan Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyeti (Rabb oluşu), ona ulûhiyeti (ilâhlığı, mâbûdluğu, kendisine kul olmayı)

¹⁹Buhârî, Mezâlim, 4.

²⁰Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor ? isimli kitabımıza bkz. Çağlayan A.Ş. İzmir, 1985.

gerektirir. Mâdem ki her şey onun yarattığıdır, o halde gerçekte her şey onun mülküdür. Çünkü bir şeyin hakiki mülkiyeti onu yaratmakla elde edilir. Allah'tan başka her şey onun yaratmasıyla varlık sahnesine çıkmışlardır. Onun mahlûkudurlar (yaratığı). O halde her şey gerçekte O'nun mülküdür. Binâenaleyh yaratılanlar, onun mülkû abdî (kulu, kölesi) olduklarını itiraf edip, yâni onu tanıyıp, tapılmaya (ulûhiyete) o lâayık olduğu için, ibâdetlerini (kulluklarını) sâdece ona yöneltmelidirler. Bu beşerin ulûhiyetle en tabî ve en fitrî bir münâsebetidir.

İnsanın bu ilk vazifesidir. Yâni Kur'an'ın tanıttığı gibi Rabb'ini tanımak ve kulluğunu ona onun istediğı şekilde yapmak. İnsan hayâtındaki bu en önemli ve en baş mes'elesini yerince ve gereğince anlayamaz, kalbine, bütün benlik ve şuûruna yerleştiremezse, artık hayatta kuracağı bütün sistem tutarsız olacak, çarklar tersine çalışacak, diğeri bütün düşünce ve davranışları da çelişkilerden kurtulamıyacaktır. Çünkü daha başta en büyük hata yapılmıştır. Çünkü kendisinin de içinde bulunduğu kâinata tek elden kurulup işletilen dakik bir düzen olduğu halde, onu sâhibine mal etmeyen kişi, bir veya birçok yaratılmışlara ulûhiyet vererek Allah'a ve yaratıklara karşı en büyük bühtânı yapacak ve bir çok hurafeler kabul edecektir. En büyük zulüm işte budur. Varlıklar âlemindeki (kâinat) bütün yaratıklar artık, inkârcı eksiztansiyalizm gibi, şirazesi kopmuş kitap sayfaları hâlinde dağılacak, her şey mânâsız, her şey lüzumsuz ve her şey birbirine düşman görülecektir. Bu şirk kâinata karşı da bir iftiradır. Müşrikler bu durumlarında da Kur'an-ı Kerim tarafından yakalanmışlar, ruh halleri tesbit, teşhis ve tasvir edilmiştir. *"Biz göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık. Bu (Bunların yaratılması boşunadır sözü) kâfirlerin zannıdır. Bu yüzden (kâinatın boş bir tesâdüf eseri olduğunu düşünmelerinden) o inkâr edenlere ateşten bir helâk vardır"* (Sâd, 27).

Sonra sebepsiz hiç bir şey olmaz. Müessirsiz hiç bir şey olamayacağını bir çocuk bile bilir. Yaratılmışlar ortada durup dururken Yaratanın varlığından hiç şüphe edilir mi ? (İbrâhim, 10; Tür, 35).

Kur'an'da Allah'ın varlığını inkâr üzerinde fazlaca durulmaz. Çünkü bu hususta beşeriyetin çoğunluğu aşağı yukarı ittîfak hâlinindedir. Pek az marazî ruhlar bu kâhîr çoğunluktan istisna teşkil

ederler. Nitekim denizde boğulma, uçaktan düşme gibi bir helâkle karşılaşınca fıtratlarında meknûz bir Allah'a inançları, derhal engelsiz ortaya çıkmaktadır. İnsanların çoğu Allah'ın birliğinde şaşırmış ve şırke düşmüşlerdir. Allah'ın bir veya bir kaç sıfatına yaratılmışlardan ortaklar tutmuşlardır. Yani Allah'tan başka hakiki müessir kuvvetler kabul ederek Allah'tan kendisini müstağni göreceklerini zannetmişlerdir. Kulluk edilmeye lâyık tek varlık Allah olduğu halde canlı cansız ve ölü Allah'tan başka varlıklara en büyük tazim, en büyük saygı, bağlılık ve en büyük sevgilerini arz ederek yani kısaca kulluk ederek, onları ulûhiyette Allah'a ortak tutmaktadırlar. İşte bu şırktır. Beşeriyetin büyük çoğunluğu buna mübtelâ olduğu için, Kur'an-ı Kerim, şirk üzerinde çok durur. Aslında şirk izah ettiğimiz husus iken, Allah'ın varlığına kadar her türlü inkâra da şirk denmektedir (Kehf, 37-42). Müşriklük ise en büyük zâlimliktir. "(...) *Kâfirler zâlimlerin tâ kendileridir*" (Bakara, 254). "*İman edip de imanlarına zulüm karıştırmayanlar (var ya), İşte korkudan emin olmak onların hakkıdır ve doğru yolu bulanlar da onlardır*" (En'am, 82), âyeti inince Ashâbın (R.A) nefislerine bu âyet ağır gelmiş de "*Hangimiz nefsinde zulmetmez ?*" demişlerdi. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah, "*Şüphesiz ki şirk büyük bir zulümdür*" (Lokman, 13) âyetini inzâl etmiştir²¹. Yani bu zulümle şirkın kastedildiği açıklanmıştır. Zaten tefsirler de buradaki zulmü şirkle tefsir eden rivayetler ihtiva ederler²². Görüldüğü gibi bu ve benzeri âyetlerde şirk açıkça en büyük zulüm olarak nitelenmekte ve inkarcılar da zâlim olarak tavsif edilmektedir. Bu meyanda Kur'an-ı Kerim, inkârda direktmeyi (İsrâ,99), İsrâil oğullarının buzağıya tapmalarını (Bakara, 51.92; A'raf, 148.150) zulüm ve zâlimlik olarak tanıttığı gibi; Nemrûd'un inkârını da zulüm olarak tesbit eder (Bakara, 258). Ulûhiyeti inkâr zulümdür (Şuarâ, 10; Kasas, 40.50). Allah'ın hakkında delil indirmediği putlara tapmak şirk ve zulümdür. (Âl-ı İmran, 151.127-128; Hac,71). Ulûhiyet (tanrılık) iddia etmek de zulümdür (Enbiya, 29; Nâziat, 24). Münâfıklık da küfür ve zulümdür (Tevbe, 47.107.109; Haşr, 16-17). Hristiyanlık da küfür, şirk ve zulümdür (Mâide, 72).

b) Âyetleri Tekzib ve Allah'a İftira etmek zulümdür

Allah'ın âyetlerini tekzib etmek Kur'an'da çok geçen bir husustur. Ancak âyetleri tekzib, bazan Kur'an âyetlerini, Kur'an'ı

²¹ Buhâri, İman, 23; Tirmizî, Kitâbu Tefsir'ül-Kur'an, V, 3067.

²² İbn Kesir, Tefsir'ül-Kur'an'ül-Azîm, II, 152-153.

yalanlamak anlamına gelirken, bazan da mucizeleri inkâr mânâsına gelmektedir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de mucizeye de âyet denilmektedir. "Biliyoruz onların dedikleri elbette seni üzüyor, gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar; fakat o zâlimler bile bile Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar" (En'am, 33). Yine Cenâb-ı Hak "Kimin de tartıları hafif gelirse, işte bunlar da âyetlerinizi zulmetmeleri sebebiyle kendilerini ziyâna sokanlardır" (A'raf, 9) buyurur.

Âyetlere zulüm, Kur'an'a ve Kur'an'dan önceki kitaplara inanmamak (A'raf, 176-177; Sebe', 31), Allah'ın daha önce vahiyyle indirdiği kitaplardaki sözlerini değiştirmek (Bakara, 59; A'raf, 162), Allah'ın âyetlerini kibirlerinden yalan saymak (A'raf, 40), onları bile bile inkâr etmek (Ankebût, 49), Allah'ın âyetleriyle alay etmek (En'am, 68) şeklinde kendisini göstermektedir.

Allah'ın peygamberlerini doğrulayıcı mucizelerini inkâr etmek de zulümdür. "Elini koyruna sok, kusursuz olarak bembeyaz çıksın. (Bu da) Fir'avn'a (göstereceğin) dokuz mucize içindedir. Çünkü onlar yoldan çıkan bir kavimdir. Onlara açıkça görünen âyetlerimiz gelince: "Bu apaçık bir büyüdür" dediler. Vicdanları onların (doğruluğuna) kanâat getirdiği halde sırf zulüm ve kibir yüzünden onları inkâr ettiler. Bak işte bozguncuların âkibeti nasıl oldu?" (Neml, 12-14).

Şu halde mucizeleri inkâr (A'raf, 103; Enfal, 54), mucizelere sihir (büyü) demek (İsra, 59; Kasas, 36-37) zulümdür. Allah'ın âyetlerine karşı bu tavrı takınanlar zâlimlerdir.

Allah son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) den sonra kimseye vahyetmeyip, kimseyi peygamber göndermediği halde, "Allah'a yalan isnâd eden, kendine bir şey vahyolunmamışken bana vahyolunuyor, diyenden ve Allah'ın indirdiği âyetler gibi ben de indireceğim, demekte olan kimseden daha zâlim kim olabilir ? (...)" (En'am, 93). "Allah'a iftira ederek yalan uyduran veyâ O'nun âyetlerini yalan sayandan daha zâlim olamaz" (En'am, 21; A'raf, 37). Elbette bu müfteri ve yalancıardan daha zâlim kimse olamaz.

c) İman mevzûlarından diğer bazılarını inkâr etmek de zulümdür

Kâfirleri tercih edenleri dost edinmek zulümdür (Tevbe, 23). Âhirete inanmamak, peygamberleri yalanlamak, peygamberlerle alay

etmek zulümdür (Nahl, 113; İsrâ, 47; Furkan, 8.27.37). Kitaplara inanmamak zulümdür (Yûnus, 39; Ahkâf, 10), Kıyâmeti, âhireti inkâr etmek zulümdür (Kehf, 37; Meryem, 38-39). İrtıdat zulümdür, mürtedler (İslâm'dan dönenler) zâlımlardır (Âl-İ İmran, 86). Mûcizelere büyüdü diyenler de zâlımlardır (Kasas, 36-37). Delîli inkâr etmek zulümdür (En'am, 57-58). Allah'ın kudretinden tereddüt edenler de zâlımlardır (Enbiyâ, 87). "Şu helaldir, şu haramdır" şeklinde kendiliğinden hüküm koymak zulüm, bunu yapanlar da zâlımlardır (Nahl, 116-118).

II-KUR'AN-I KERİM'DE ZULÜM OLARAK NİTELENEN DAVRANIŞLAR

Zulüm kavramı Kur'an-ı Kerim'de çok geniş bir kullanım alanı olan mefhumdur. Baş taraflarda da belirttiğimiz gibi itikaddan amele pek çok inanç ve davranışları içine alır. Bundan önceki başlıkla inançla ilgili işlenen zulümleri ele almıştık. Şimdi burada fııl ve davranış olarak zulme varan hareketleri işleyeceğiz. Zulüm kavramıyla büyük ve küçük her nevi günahlar da ifade konusu olabilmektedir. Bu itibarla peygamberlerin zellesinden (Bakara, 35) tutun da kebâir denilen büyük günahlara kadar uzanır. Hatta şırke bile zulüm denildiğini az önce görmüştük. Bu itibarla İmam Fahreddin Razi (606/1209) der ki; "Zulüm bazan küçük bazan büyük günahlardan (sağair ve kebâir) olur. Bunun için Allah "Ölkisi (Âdem ile Havva), dediler; Ey Rabbimiz biz nefsimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, muhakkak ziyâna uğrayanlardan oluruz" (A'raf,23) âyetinde enbiyâyı zulümle tavsif etmiştir²³. Müfessirlerin "Zulüm, haddini tecâvüz edip bir hakkı mevzûnün gayrine koymak"²⁴ tanımı, amel ve itikad bakımından, Taberî'nin dediği gibi, bütün kitâba (tefsirine) yayılan çeşitli manâlardadır²⁵. Kısaca haksız ve yersiz her türlü itikad ve amele zulüm denilmektedir. Biz yukarıda itikada taalluk eden zulmü ele aldığımız için burada amele dâir, zulüm olarak nitelenen davranışları sıralayacağız Kur'an'da amelî zulüm de fusk gibi çok geniş yer tutar. Önce zulmün şu âyet-i kerîmede günah mânâsına geldiğini görelim : "Ancak zulmeden, sonra yaptığı kötülüğün yerine iyilik yapan olursa, ona karşı da ben bağışlayıcı, esirgeyiciyim" (Neml, 11).

²³ et-Tefsiru'l-Kebîr, III, 91-92.

²⁴ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, I, 322.

²⁵ Câm'u'l-Beyân 'an Te'vîl'l-Kur'an, I, 234.

Allah yolundan men' etmek (A'raf, 44-45), adam öldürmek (Mâide, 29), hırsızlık etmek (Yûsuf, 75), erkeklere yaklaşmak (homoseksüellik) zulümdür. Yol kesmek, münker işlemek zulümdür (Ankebût, 29-31). Yetim malı yemek zulümdür (Nisâ, 10). Başkalarının malını haksızlıkla yemek de zulümdür (Nisâ, 29-30). Suçludan başkasını cezalandırmak da zulümdür. "Onlar şöyle dediler : "Ey Vezir! Doğrusu, burun büyük bir ihtiyar babası var (bununla tesellî buluyor), onun için yerine birtimizi al, çünkü biz, seni iyilik edenlerden görüyoruz". "Yûsuf : "Eşyâmızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalayıp almamızdan Allah'a sığınırız; o takdirde, zulmetmiş oluruz" dedi" (Yûsuf, 78-79). Nâmûsa hâinlik etmek de bir zulüm hareketidir. "Yûsuf 'un evinde bulunduğu kadın, Yûsuf 'un kendisine yaklaşmasını istedi ve bütün kapıları kapadı. "Haydi gel !" dedi. Yûsuf ise : "Allah'a sığınırım. Doğrusu o (kocarı) benim efendimdir, bana güzel bakmıştır. Gerçek budur ki, zâlimler (zinâ yapanlar) kurtulamazlar" dedi". (Yûsuf, 23).

Allah'a yalan isnad etmek zulümdür. "Artık bu delilden sonra helâl ve haram hakkında kim Allah'a karşı yalan söyleyip iftira ederse işte onlar zâlimlerdir" (Âl-i İmrân, 94).

Cürüm, suç ve günah işlemek zulümdür. "Artık o avcılar (Yahûdilerden Cumartesi günü balık avlama yasağına uymayarak avlananlar), edilen nasihatleri unuttunca, biz de kötülükten alıkoyanları kurtardık, zulmedenleri ise, çıkardıkları fesad yüzünden şiddetli bir azab ile yakaladık" (A'raf, 165). Aynı şekilde fisk işlemek de zulümdür. Fesâda engel olmamak, servetle azıtıp günah işlemek de zulümdür. "Şimdi, (sizden önceki devirlerden) geri kalan akıl sahipleri, yeryüzünde fesad çıkarmaktan alikoysalardı ya ! Fakat onlardan kurtuluşa erdirdiğimiz pek azdır. Zulüm yapanlar ise, kendilerine verilen refâhın (lüks saltanatının) ardına düştüler ve hep mücrim ve günahkâr oldular" (Hûd, 116).

Allah'ın indirdikleriyle hükmetmemek zulümdür. "(...) Kim Allah'ın indirdikleriyle hüküm vermezse işte onlar zâlimlerdir" (Mâide, 45). Allah'ın çizdiği sınırları çiğnemek de bu çeşitten bir zulümdür. "(...) Kim Allah'ın sınırlarını geçerse işte onlar hep zâlimlerdir" (Bakara, 229; Talâk, 1). Hakka tecavüz etmek de bir çeşit zulümdür. "(...) Sonraki iki şahit Allah'a şöyle yemin ederler : "Billâhi, bizim şahitliğimiz, o iki kimsenin şahitliğinden daha

doğrudur. Biz hakkı çiğneyip tecavüz etmedik. Tecavüz etsek, şüphesiz ki, zâlimlerden oluruz" (Mâide, 107). Yine Kur'an'da Allah'ı açıktan görmek istemek zulüm olarak nitelenmektedir. "Ey Rasûlüm! Yahûdiler, üzerlerine gökten bir kitab indirmeyeni senden istiyorlar. Gerçekten, bundan daha büyüğünü Mûsâ'dan istemişlerdi de "Allah'ı açıktan bize göster" dedilerdi. İşte zulümleri yüzünden onları yıldırım çarptı.(...)" (Nisâ, 153).

Kâfirleri sevmek, dîn düşmanlarını dost edinmek de Kur'an'da zulüm olarak nitelenir (Tevbe, 23). "(...) Ktm de onlara dostluk ederse, işte bunlar, zâlim olanlardır" (Mümtehine, 9). Gâvurların hatırı için inananları yanından kovmak da Allah nezdinde zulümdür. "Rab'lerinin rızasını dileyerek sabah ve akşam O'na dua edenleri (fakirleri), fakirlerle bir arada bulunmak istemeyen müşriklerin arzusuna uyarak, yanından kovma. Onların hesâbından sana hiç bir şey gerekmez ve sentin hesâbından da onlara bir şey yoktur. Bunun için onları kovarsan, zulmedenlerden olursun" (En'am, 52). Şeytan ve zürriyetini dost edinmek zulümdür. "(...) Şimdi (Ey insanoğulları), beni bırakıp da İblis'i ve onun neslini mi kendinize dostlar ediniyorsunuz ? Oysa onların hepsi size düşmandır. (Bunu yapmak) zâlimler için ne fenâ bir değişmedir" (Kehf, 50).

Günahtan tevbe etmemek de bir çeşit zulüm işlemektir. "(...) Ktm de tevbe etmezse, işte onlar zâlimlerin tâ kendileridir" (Hucurat, 11). Yasak edilen nesneye yaklaşmak (A'raf, 19) da zulümdür.

Ehl-i kitabın hevasına uymak zulümdür. "(...) Celâlim hakkı için, sana gelen bunca ilim ardından bilfarz onların arzularına uyarsan, bu takdirde muhakkak zâlimlerden olursun" (Bakara, 145).

Gerektiğinde hicret etmemek de bir zulümdür. "(...) Nefislerine zulmettikleri halde, meleklerin, canlarını aldığı kimselere (Azarlama kasdı ile) melekler şöyle derler : "Ne işde idiniz ? Onlar, "Biz Mekke'de zayıf kimselerdendik, hicret etmekten âctzdik" derler" (Nisâ, 97). Savaşa çağrıldığı halde savaşa gitmemek bir zulüm davranışıdır. "(...) Ne zaman üzerlerine savaş farz kıldı, içlerinden pek az kimseler müstesnâ, diğerleri savaştan yüz çevirdiler. Allah cihaddan geri kalan zâlimleri pek âlâ bilicidir" (Bakara, 246).

Aldatıcı va'adde bulunmak bir zulümdür. "(...) Hayır o zâlimler

birbirlerine ancak bâtili va'd ediyorlar" (Fâtır, 40).

Şeytâna uyup lüks ve konfor içerisinde Ramân'ı anmaktan gaflet etmek (Zuhruf, 38-39; Kehf, 16-17).

Azâbı acele istemek de bir çeşit zulümdür. "De ki Eğer o acele istediğiniz (azab) elimde olsaydı, sizinle aramızdaki iş (helâk) çoktan olup bitirmişti". Allah zâlimlerin azab vaktini çok iyi bilendir" (En'am, 58).

Suçlulara yardımcı olmak da bir zulümdür. "(Müsâ Kıptî'ye karşı taraftarlarından birine yaptığı yardımdan pişman olarak dedi "Ey Rabbim ! Doğrusu ben nefsimi yazık ettim. Artık günâhımı bağışla". Bunun üzerine Allah da onu bağışladı. Çünkü O Ğafûrdur, Rahîdir " (Yine Müsâ şöyle) dedi : "Ey Rabbim, bana olan bu ihsânın (beni bağışlamanın) hakkı için, artık suçlulara hiç bir zaman yardımcı olmayacağım" (Kasas, 16-17).

Boşadığı kadını zarar vermek için salıvermeyip yanında tutmak da Kur'an-ı Kerim'de zulüm olarak nitelenir. "Siz kadınları (Ric'i talakla) boşadığınız zaman, iddetlerini bitirmeye yakın, onları ya tyilikle tutun (onlara dönün) veya tyilikle boşayın. Yoksa haklarına tecâvüz için zararlarına olarak tutmayın. Bunu kim yaparsa, nefesine zulmetmiş olur (...)" (Bakara, 231).

Hevâsına, nefsâni arzusuna, keyfine uymak da zulüm olarak nitelenir. "Yine senin dâvetini kabul etmezlerse, artık bil ki, onlar sırf nefis arzuları peşinde gidiyorlar. Halbuki Allah'dan doğru bir delil olmaksızın kendi nefis arzusu peşinde gidenlerden daha sapık kim olabilir ? Muhakkak ki Allah, zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez" (Kasas, 50).

Zirâi mahsullerinin sadakasını, öşrünü vermemek de bir çeşit zulümdür, bu davranışta bulunanlar da zâlimlerdir. "(Etrâfa bakıp kendi bahçelerini andıkları zaman) Hayır, biz mahrûm edilmişiz, dediler. İnsaflıları şöyle dedi; "Ben demedim mi size, tesbih etseydiniz? (İnşaallah diyeydiniz). Onlar; "Seni tenzih ederiz, Rabbimiz ! Doğrusu biz zâlimlermişiz" dediler" (Kalem, 27-29).

Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, gaybı ben bilirim, ben bir meleğim, hor görülenler için, "Allah onlara bir hayır vermeyecek" (Hud-31) demek de Kur'an-ı Kerim'de zulüm olarak nitelenen

davranışlardandır. Bu zulümleri işleyenlere de zâlim denir.

III- İNSANLARA ZULÛM VE İŞKENCE

Zulûm, haksızlık, hakka tecâvüz, bir hakkı yerine koymamak, noksan yapmak demek olunca, hakkın ve adâletin zıddı bir mânâ ifâde eder. Şu âyetlerde mü'minler tarafından insanlara yapılacak muâmelenin üç boyutunu görmek mümkündür. "Bir zulûm ve saldırıya uğradıkları zaman (kahramanca birbirleriyle yardımlaşır) kendilerini savunurlar. Kötülüğün cezası , yine onun gibi bir kötülüktür. Kim affeder ve barışırsa onun mükâfatı Allah'a âiddir. Doğrusu o zâlimleri sevmeyiz. Kim zulme uğradıktan sonra, hakkını alırsa, artık böyleleri aleyhine (ceza için) bir yol yoktur. Ancak şunlar aleyhine yol vardır ki, insanlara zulmederler ve yeryüzünde haksız yere saldırırlar. (İşte bunlar kınanırlar ve) böylelerine acı bir azab vardır. Fakat kim sabreder (kendisine yapılan kötülüğü) affederse, şüphesiz bu, çok önemli işlerden biridir" (Şûra, 39-43). Şu halde insanlara kötülük yapmamak esastır. Ancak bir kimse zulme mâruz kalırsa, aynısı ile hakkını alması bir adâlettir. Bununla beraber affederse, bu da azm sâhiplerinin yapacağı üstün davranış örneği olur. Diğer taraftan zulme mâruz kalanın da hakkını alması, fazlasına kaçmaması gerekir. Mâruz kaldığı haksızlığın karşılığını alırken haddi aşır kendisi de mukâbil bir zulme girmemelidir²⁶. Hakkı olduğu ve gücü yettiği halde sabreder ve affederse, ibâdetlerdeki ihsân derecesi gibi, yüksek bir ahlâk örneği teşkil eder. Ancak bu af, âcizlik ve zilletle birlikte olmaz. Çünkü âcizin affettim demesi, af değil, âcizliktir.

Bu durum fert olarak böyle olduğu gibi, yukarıdaki âyetin de işâret ettiği üzere ümmet olarak da böyledir. Yani Müslümanlara gayri müslimlerin tecâvüzüne karşı mukâbelede bulunmak üzere izin verilmiştir. "Kendileriyle savaşılan (mü'min) lara, uğradıkları o zulûmden dolayı, (bilmukâbele harbe) izin verildi. Şüphesiz ki Allah onlara yardım etmeye elbette kemâlîyle kâdirdir" (Hacc, 39).

İnsanlara karşı işlenen zulûm üç şekilde kendisini gösterir :

- 1- Cana tecâvüz, 2- İnsanların âzalarına (organ) tecâvüz
- 3- İnsanların mallarına yapılan tecâvüzdür. İslâm insanların

²⁶Bu hususta bkz. Bakara, 178.198; Nahl, 126; Hacc, 60.

can mal hukuk ve emniyetini sağlamak için insanlara uhrevî cezâlara dâir, sâdece öğüt verip uyarı ve tehditlerde bulunmakla yetinmemiş, aynı zamanda bu tür zulûmlerde bulunanlara dünyâda da cezâlar tesbit etmiştir. Şüphesiz ki insana en büyük zulûm, insanın canına olan tecâvüzdür. Adam öldürmenin (katl), en büyük günahlardan olduğunda bütün dinler müttefikdir. Çünkü bu tecâvüz, Allah'ın yarattığını değiştirmek, Allah'ın bir yapısını yıkmak, Allah'ın kulları hakkında insan nevinin yayılmasına dâir irâdesini bozmaya kalkışmaktır²⁷. Bundan dolayıdır ki insanların en temel hakkı olan hayat hakkına karşı olan katl, ve yaralama gibi tecavüzlere karşı Kur'an, kısas, diyet ve ta'zir cezaları getirmiştir. "Ey inananlar, öldürmede kısas size farz kıldı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Ama kim (ölenin) kardeşi tarafından affedilirse, o zaman (affedenin) uygun olanı yapması (uygun diyeti istemesi, affedilenin de) güzelce onu ödeme (si) gerekir. Bu, Rabbiniz tarafından bir, hafifletme ve acımadır. Kim bundan sonra da saldırıya kalkarsa, artık onun için acı bir azab vardır. Ey akıl sahipleri, kısasta sizin için hayat vardır, böylece korunursunuz" (Bakara, 178-179). "Onda (Tevrat'ta) onlara : cana can göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralara karşılıklı kısas yazdık. Kim bunu bağışlar (kısas hakkından vazgeçer) se o kendisi için keffâret olur. Ve kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte zâlimler onlardır" (Mâide, 45).

İnsanların canları (kanları) tecâvüzden masûn ve muhterem olduğu gibi, nâmusları, şerefleri ve malları da korunmuştur. Bunlar da tecavüzü haram olan insanların temel haklarından. Kişinin bu maddi ve mânevî haklarını korumak için İslâm'da müeyyide olarak her türlü tedbir alınmıştır.

Bu cümleden olmak üzere, İslâm devletine karşı çıkıp müslümanların can ve mallarına tecavüzde bulunan, anarşi ve fesat çıkaran, yol kesen soygun yapan eşkiyalara karşı da Kur'an, şiddetli cezalar getirmiştir. "Allah ve Rasûlü ile savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk yapmağa çalışanların cezası : (ya) öldürülmeleri, ya asılmaları, ya ellerinin ayaklarının çaprak kesilmesi veyâ buldukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyâdaki çekecekleri rezilliktir. Âhirette ise, onlara büyük azab vardır" (Mâide, 33). Bu âyette suçlarının derecelerine göre , öldürme , asma , elleri

²⁷ Şâh Velîyyullah ed-Dihlevî, Hucuetullah'ı-Bâlîğa, II, 151.

ayakları çaprazlama kesme, hapis ve sürgün cezaları getirilmiştir²⁸.

İnsanların mallarına olan tecâvüz, gasb, telef etme, hırsızlık, yağma ve soygun (nehb) şekillerinde olabilmektedir. Fıkıh kitaplarında tafsilatlıca açıklandığı üzere, İslâm hukûkunda bu çeşit zulümlere karşı lâıyk olan en şiddetli cezâlar ve müeyyideler konulduğu gibi, mâzîlûmun âhiretteki alacağı karşılık ve mükâfatlar da açıklanmıştır. Nitekim mahı uğruna öldürülenin şehid olduğu haber verilmiştir. Bu hususta bir hadis-ı şerif şu şekilde vârid olmuştur :

"Bir adam, Yâ Rasûlullah,

-Birisini benim malımı almaya gelse, bana söyler misin (ne yapayım ?) dedi. Efendimiz,

-Malını ona verme, buyurdu. O adam,

-Söyler misiniz, eğer benimle dövüşürse? Efendimiz, Buyurdu ki,

-Sen de onunla döğüş. Aynı adam,

-Ya o beni öldürürse, dedi. Rasûlullah efendimiz,

-Sen şehid olursun, dedi. O adam tekrar,

-Ya ben onu öldürürsem, deyince, Efendimiz,

-Oateştedir (cehennemdedir)" buyurdu²⁹.

Nitekim vedâ hutbesinde de Rasûlullah efendimiz, insanların temel hak ve hürriyetlerinden olan "*kanunun (canunun), malının, nâmûsunun (ırz), haram ve muhterem olduğunu yâni yasak ve korunmuş olduğunu*"³⁰ ümmete son defa tenbih etmiştir.

Ölçüler bu iken, yine de insanlar her zaman bu ölçülere riâyet etmemişlerdir. Haklara tecâvüz edilmiş, insanlara gadredilmiştir. Hattâ bâzı hâkım kişileri ve zümreler, bu tutumlarını o kadar ileri götürmüşlerdir ki, emri altındakilere veya zayıf buldukları kimselere işkence derecesine varan zulümler yapmışlardır. Bu arada üvey anaların üvey çocuklarına yaptıkları yürekleri kanatan muâmeleleri hatırlamamak mümkin değildir. Üzüntü ile belirtelim ki bunların iyi kalbli, merhametli olanları istisnâ teşkil edecek kadar azdır. Zulüm konusu yalnız inkârcuların değil, inananların da muhâtap oldukları bir mes'eledir. Bundan dolayıdır ki, Kur'an-ı Kerim, zâlimlere tehdit ve daha dünyâda verilen cezâların örnekleriyle doludur. Bu husûsu çalışmamızın sonunda zâlimlerin cezâsı başlığı altında ele alacağız.

Fert olsun, zümre olsun, millet olsun eğer insanlar ilâhî ölçüler

²⁸ Elmalılı, III, 1664.

²⁹ Müslim, İman, 62; Tirmizî, Diyât, 21; İbn Mâce, Hudûd, 21.

³⁰ Ayrıca bkz. Müslim, Bir, 10.

çerçevesinde terbiye edilmemişlerse haksızlık yapabilirler. Zulüm, tecâvüz, kudretin ve ıktidârın şe'nidir. Güçlü (kâdır) ve muktedir olanlar, münâsebetle buldukları zayıf ve düşkün kimselere bazan güçlerini göstermek için, maddî ve mânevî baskıda bulunurlar, haklarına tecâvüz ederler, hattâ kendi arzularını tatmin ve zayıf buldukları kimseleri kendi isteklerine râm edip istedikleri şekilde kullanmak için işkence ederler. Böylece güyâ kudretlerini izhâr ederler. Târîh bunun sayısız misalleriyle doludur. Kur'an-ı Kerim'de de gönderilen peygamberlere ve onlara inanan maddeten zayıf yâni, adamı, arkası, malı ve zenginliği olmayan kimsesiz fakir mü'minlere, zâlim hükümdarların ve bu hükümdarların etrafında bulunan mevki, makam sâhibi ve zengin, Kur'an'ın tabiriyle "mele" denilen aristokrat sınıfın tatbik ettiği zulüm örnekleriyle doludur. İncancından dolayı zulme uğrayanlar ma'alesef beşer târihinin en acı sahnelerini yaşamışlardır. Dikkate değer bir husus da şudur ki, bir hükümdar ve onun etrafındaki bu kurulu düzenden en büyük istifâdeyi sağlayan, tâbir câizse toplum gelirlerinin kaymağını yiyen bu tuzu kuru seçkin sınıf (mele'), daima peygamberlere ve peygamberlerin dâ'vetine karşı çıkmıştır. İşte Nemrûdlar, Fir'avn'lar, Şeddatlar, Askhâb-ı Uhdûd ve Roma'nın Neronları... Çünkü bu hükümdarlar ve onların etrafındaki idâreye ortak seçkin zümre, insanları ezen, sömüren, ağızlarından çıkan kânun sayılan, insanları kendilerine kul köle eden bu zorbalara, saltanatlarının, zulüm, gözyaşı ve işkenceye dayanan düzenlerinin peygamberlerin getirdikleri hak davetle yıkılacağını biliyorlardı. Çünkü peygamberler, bir Allah'a imânı, hakkı hakikatı, Hakâniyetli, adâleti getirmekte idiler. İnsanları insanlara kul olmaktan kurtarıp hepsinin Rabbi olan Allah'a kul olmaya davet ediyorlardı. Diğer insanlarla bir sayılmak, hepsinin yaratıcısı, yetiştireni, besleyip büyüteni ve rızık vereni bir Allah'a kul olmak ve ona boyun eğip secde etmek bu zulüm önderlerinin işine gelmiyor, zulüm düzenlerini sarsıyordu. Onun için bu zâlim tiranlar, bütün güçleriyle peygamberlere karşı çıkmışlar, onlara ve onlara inananlara her türlü işkenceyi reva görmüşlerdir. Fir'avn halkı tehdit ederek Hz. Mûsâ'ya inanmalarını engellemiştir. *"Fir'avn ve adamlarının, kendilerine kötülük yapmasından korktukları için, kavminin içinde Mûsâ'ya yalnız bir takımdan başkası imân etmedi. Çünkü Fir'avn o yerde (Mısır) çok hâkim ve pek aşırı giden taşkınlardandı"* (Yûnus, 83).

Mekke'nin ileri gelen, söz ve nüfuz sahibi iri kıym müşrikleri de

Hız. Peygambere karşı çıkmışlardı. Ona ve ona inananlara önce alay , eğlence, sonra hakâret, sonra boykot, sonra tehdit ve ölümlere varan her türlü zulümleri yapmışlar, bununla da yetinmemişler, onları yurtlarından çıkarmak zorunda bırakmışlardır. Bu durumu Kur'an şöyle tescil eder:

"Onlar Sırf Rabbimiz Allah'dır." demelerinden dolayı haksız yere yurtlarından çıkarıldılar (...)" (Hac,40). *"Siz ne oluyor ki, Medine'ye hicret edemiyerek, Mekke'de biçare kalıp: "Ey Rabb'ımız! Bizî halkı zâlim olan şu memleketten çıkar , bize tarafından bir sâhip gönder, bize katından bir yardımcı yolla" diyen erkekler, kadınlar ve çocuklar uğruna Allah yolunda düşmanla çarpışmuyorsunuz "* (Nisâ, 75).

Kur'an'ı dikkatlice okuyan kimse, tevhid ve dâ'vet önderi peygamberlerin bizzat kendilerinin bile, alay, hakâret, boykot, tehdit, hapis, yaralanma ve hatta ölüm gibi çeşit çeşit zulümlere mâruz kaldıklarını görür. *"Allah'ın âyetlerini inkâr edenler ve haksız yere peygamberleri öldürenler, insanlar arasında insaf ve adâletle emredenleri ezip yok edenler var ya ! İşte onları çok acıklı bir azâb ile müjdele"* (Âl-ı İmrân, 21). Şu halde peygamberlerin vârisleri olan âlimlerde bu gibi kötü muâmelelere katlanmaya hazırlıklı olmalıdırlar.

Bu dünyâ bir imtihan dünyâsıdır. Zulüm pâyidar olmaz. Hikmet sâhipleri, *"mülk (hükûmranlık, iktidar), küfürle devam eder, zulümle devam etmez"* demişlerdir³¹. Bu yüzden zâlimler ve zâlim iktidarlar, kısa bir müddet parlak ve şatafatlı hükûm sürseler de çok geçmeden yıkılır ve târihin karanlık sayfalarına gömülürler. Bir de arkalarına kötü bir isim, kötü bir lânet bırakırlar. *"Rabbî şehirlerin anası (olan Mekke) de onlara âyetlerimizi okuyan bir elçi göndermedikçe ülkeleri helâk edici değildir. Ve biz, halkı zâlim olmadan ülkeleri helâk edici değiliz"* (Kasas, 59). Şu halde iyi âkabet muhakkak ki muttakilerin olacaktır (A'raf, 128). Öyleyse zulümle devam etmeyecek hükûmranlık, adâletle devam edecektir. Bunun içindir ki, adâlet mülkûn (devletin, iktidârın, hükûmranlığın) temelî olmuştur.

Zâlim kişi, zümre ve kuruluşlar, Cenâb-Hakk'ın dünyâda kendilerine biraz mühlet tanınmasından şımararak, zulümlerinin yanlarına kalacağını veya bu zulümlerini devam ettirebileceklerini zannederler. Halbuki Cenâb-Hakk buyuruyor ki : *"Nice ülkeler var ki*

³¹ Firûzâbâdi, Basâtr., III, 544.

duvarları (alta yıkılan) tavanlarının üstüne çökmüştür. Nice kuyularla yüksek saraylar (sâhipsiz) bomboş bırakılmıştır!" (Hac, 45).

Kötülüğe kötülükle mukâbele pek tasvîp edilen bir ahlak olmadığı halde, İslâm'da sâdece mazlûmlar, bundan müstesnâ tutulmuşlardır. "Allah kötû sözün açıkça söylenmesini sevmeyiz. Ancak zulme uğrayanlar hâric (Zulmedilen kimse feryât edebilir, Zâlimin kötülüğünü söyleyebilir, ona beddua edebilir). Şüphesiz Allah işitendir, bilendir" (Nisâ, 148). Bu âyetin tefsirinde müfessirler, parantez içerisinde verdiğimiz istisnâlarla mazlûmun haklı tavrını açıklamışlardır³². Nitekim şâirler hakkındaki şu âyet-i celîlede de bu husus vurgulanır. "Şâirler (e gelince) onlara da azgınlara uyar. Görmüyor musun onları, (nasıl) her vâdide şaşkın şaşkın dolaşırlar? Ve onlar yapmadıkları şeyleri söylerler. Ancak trananlar, iyi işler yapanlar, Allah'ı çok ananlar ve kendilerine zulmedildikten sonra (düşmanlarına) üstün gelmeye çalışanlar böyle değildir. Zulmedenler yakında nasıl bir tükûlâba uğrayıp devrileceklerini bileceklerdir" (Şuarâ, 224-227). Zâten Cenâb-ı Hakk, halkı zâlim olan ülkeyi daha dünyâda iken helâk eder. "(...) Biz ahâlîsi zâlim olan memleketlerden başkasını helâk edici değiliz" (Kasas, 59).

Bütün yaratılmışların çok merhametli (Rahim) Rabbi olan Allah, kulları işkence derecesinde zulme maruz kalıp dara düştüklerinde onların imdâdına yetişir. Duâlarına derhal icâbet eder. Nitekim bir hadis-i şerifte "Mazlûmun duâsından sakınırsınız, çünkü onunla Allah arasında perde yoktur"³³ buyurulmuştur.

Zâlim yine bir gün zulme giriftâr olur âhir,
Elbet ev yıkanın olur hânesi vîran.

Devamı Var

³² Beydâvî, I, 252; Celâleyn, aynı kitabın haştyesinde; Elmalılı, III, 1506.

³³ Buhâri, Cihâd, 180; Zekât, 63; Mezâlim, 9; Müslim, İman, 29.